

แนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นเชิงพุทธ
Concept of preserving local community culture based on Buddhist principles

ปรธกร ปุระกัน¹

Porathaiphorn Purakun¹,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹

Corresponding author, e-mail: ying.purakan@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 8 มีนาคม 2567

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 เมษายน 2567

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 22 เมษายน 2567

บทคัดย่อ

แนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นเชิงพุทธ การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษา สงวน ปรับปรุง ให้คงคุณค่าไม่สูญหายไป และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่มนุษย์ การอนุรักษ์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องปลูกฝังให้เห็นความสำคัญ คุณค่า ประโยชน์ รักษาเอาไว้ให้สืบทอดยาวนานคู่กับวิถีชีวิตของมนุษย์ชาติตลอดไป ประกอบไปด้วย (1) การสงวนรักษา การดูแลรักษาไว้ตามสภาพ เดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันไม่ให้เกิดเสียหายต่อไป (2) การปฏิสังขรณ์ การทำให้คืนสู่สภาพเดิมที่เคยเป็นมา และ (3) การบูรณะ การซ่อมแซม ปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่ มีเดิมกับสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น คือ (1) หลักสังคหวัตถุ 4 คือมีการช่วยเหลือสงเคราะห์กันในชุมชน (2) หลักทศ 6 คือ มีการปฏิบัติตนตามสมควรแก่สถานะ (3) หลักการวตา 6 คือมีการให้ความสำคัญต่อการแสดงออกถึง ความเคารพ (4) คือหลักความกตัญญู คือมีการแสดงความกตัญญูต่อบุพพการีบุคคล (5) หลักสาราณียธรรม คือ มีการปฏิบัติที่เป็นเหตุ ผูกใจให้ระลึกถึงกัน (6) หลักอภิราชนียธรรม ๗ คือมีการ ปฏิบัติเพื่อความมั่นคงเข้มแข็งในชุมชนท้องถิ่น

คำสำคัญ: วัฒนธรรม, การอนุรักษ์, เชิงพุทธ

Abstract

Buddhist concept of conservation of local community culture. Conservation means maintaining, conserving, improving to maintain its value so that it is not lost. and provide maximum benefit to humans. Conservation is therefore something that humans must instill in them to see the importance, value, benefits, and preserve them for long-term inheritance along with the way of life of mankind forever. It consists of (1) preservation, maintenance according to condition original as it was and prevent further damage (2) restoration restoring it to its original condition and (3) restoring, repairing,

improving it to have a harmonious shape similar to the original as much as possible, but must show the differences in what there is the original and the new thing.

The principles of Dharma relating to the conservation and promotion of the culture of Thai Song Dam in Tha Kham, Phunphin, Surat Thani are of: 1) Principle of four bases of social solidarity, 2) Principle of six directions, 3) Principles of Ghāravatā, 4) Principles of gratitude, 5) Principle of Sārāniyadhamma and 6) Principle of seven types of Sappurisadhamma.

Keywords: culture, Integrative, Buddhist

บทนำ

วัฒนธรรมของชาติไทยมีความสำคัญยิ่ง ดังกระแสพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (รัชกาลที่ 9) ที่ทรงมีพระราชดำริว่าชาติไทยเรานั้นมีเอกราช มีภาษามีสถิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองมาช้านานหลายทศวรรษแล้ว ทั้งนี้ เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิต อุทิศกายและใจสร้างสิ่งเหล่านี้ไว้ให้พวกเรา จึงจำเป็นที่พวกเราต้องรักษาสิ่งนี้ เอาไว้ให้คงทนถาวร วัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคมและศักยภาพที่สำคัญยิ่งของชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทย ที่ได้แสดงออกในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ทั้งในรูปแบบของขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญา เครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำมาหากิน ความเชื่อ แหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ หรือโบราณสถาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรม ปัจจุบันวัฒนธรรมมีบทบาทมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวด้วยการแข่งขันในตลาดโลกที่ซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้ทุกประเทศต่างพยายามหาสิ่งที่แตกต่างและโดดเด่นวัฒนธรรมจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ทุกฝ่ายนำมาใช้เพื่อสร้างความแตกต่างในการแข่งขัน(กระทรวงวัฒนธรรม, 2556:6)

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของสังคม กล่าวคือ คนในสังคมส่วนรวมคิดเห็นอย่างไร มีความเชื่ออย่างไร ก็จะแสดงออกให้ปรากฏเห็นเป็นรูปภาษา ประเพณี กิจกรรมงาน การละเล่น การศาสนา เป็นต้น ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่คนในสังคมส่วนรวมสร้างขึ้น เช่นสิ่งอันจำเป็นแก่วิถีชีวิตและการครองชีพ ได้แก่ปัจจัยสี่ เครื่องมือ เครื่องใช้ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นสิ่งต่างๆ ที่สร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้ให้แกกันเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาชั่วอายุคน (ผจงจิตต์ อธิคมน์นทะ.2543:5) วัฒนธรรมนอกจากจะเป็นแนวปฏิบัติที่ติงามแล้วยังมี ความหมายรวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของคนในสังคม ตั้งแต่ค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิดและสติปัญญา ตลอดจนทำที่และวิถีปฏิบัติของมนุษย์ต่อจิตใจ และร่างกายของตน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตลอดจนความรู้ความเข้าใจ ทำที่การมอง และการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งวัฒนธรรมอาจจำแนกได้หลายประเภท คือ วัฒนธรรมประจำชาติวัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมเมือง และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบ ความคิดและวัตถุประสงค์ในการประยุกต์ใช้ของผู้จำแนกการจัดหมวดหมู่ของวัฒนธรรมเพื่อความสะดวกในการสื่อสารและประสานงานอันเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงานวัฒนธรรม

แนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น

คำว่า อนุรักษ์ หมายถึง รักษาให้คงเดิม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556:1371) การอนุรักษ์ (Conservation) คือ การใช้และ จัดการทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างฉลาดตลอดจนมีการวางแผนอย่างรอบคอบสำหรับทรัพยากรเหล่านั้น เพื่อบรรลุความต้องการในอนาคตและให้

หมายรวมถึงการป้องกัน การดูแล การรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้การสงวน และการปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย (กรมศิลปากร, 2544:35)

คำว่า การอนุรักษ์เมื่ออ้างอิงจากระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 ซึ่งนิยามว่า การอนุรักษ์ได้แก่การสงวนรักษา การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะ โดยนิยาม ทั้ง 3 มีความหมาย ดังนี้ (1) การสงวนรักษา (Preservation) หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพ เดิมเท่าที่เป็นอยู่และป้องกันไม่ให้เสียหายต่อไป (2) การปฏิสังขรณ์ (Renovation) หมายถึง การทำให้คืนสู่สภาพเดิมที่เคยเป็นมา และ (3) การบูรณะ (Restoration) หมายถึง การซ่อมแซม ปรับปรุงให้มี รูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุด เท่าที่จะมากได้แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีเดิมกับสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

ส่วนคำว่า วัฒนธรรม มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต เพราะคำว่า วัฒนธรรม มาจากคำบาลีว่า วุฒฺสน ซึ่งแปลว่าเจริญงอกงาม ส่วนคำว่าธรรม มาจากภาษาสันสกฤตว่าธรรม หมายถึง ความดี และคำว่าวัฒนธรรม นี้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Culture ที่มีรากศัพท์ มาจาก Cultura ในภาษาละติน มีความหมายว่าการเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง ซึ่งอธิบายได้ว่ามนุษย์เป็นผู้ปลูกฝัง อบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงาม (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551:3)

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่ แสดงออกถึงวิถีชีวิตมนุษย์โดยแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมโดยเฉพาะของตนเอง เพราะเป็นวิถีชีวิตที่ แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มสังคม วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ความรู้ความ สามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อไปได้และ เป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้ วัฒนธรรมเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป (จันทร์สุรย์ และประทีป อินแสง, 2541:18) วัฒนธรรม เป็นวิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งระบบความรู้ความคิด ความเชื่อจนมีการยอมรับปฏิบัติกันมา มีการอบรม ถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมา ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ เป็น ส่วนประกอบที่ซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจนของจิตวิญญาณ สติปัญญา และอารมณ์ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะ วัฒนธรรมมิได้หมายถึงเพียงศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้น แต่หมายถึง ฐานนิยมต่าง ๆ ของชีวิต สิทธิพื้นฐานต่างๆ ของมนุษย์ ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ (วีระ บำรุงรักษ์, 2540:12)

วัฒนธรรมจึงหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นเพื่อมาช่วยในการดำรงอยู่ในโลก อาจเป็นวัตถุสิ่งของต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นใช้สอย ตลอดจนความรู้และเทคนิค วิธีการต่างๆ ขนบธรรมเนียม ประเพณีค่านิยม จริยธรรม ศาสนา ความเชื่อ ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น ปัจจัยที่ทำให้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมา คือ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ระบบการเกษตร ค่านิยมจาก การสะสมวัฒนธรรมและอิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่นโดยมีสาระสำคัญของแนวคิดในช่วงต้นนี้มี 3 ประการ คือ

1. มีการปฏิวัติความคิดความเข้าใจการมองชุมชนว่า “สถาบัน” ของชาวบ้านคือ ไม่ใช่แค่ชุมชนแต่มีผืนป่า ที่ทำกิน ระบบนิเวศน์และคุณค่าทางวัฒนธรรมทั้งหมดคือ ชุมชน ปะทะกับความหมายของทำเลที่ตั้ง และหมู่บ้านของรัฐ ชุมชนคือ เขตแดนของการอยู่รอดของมนุษย์ ซึ่งอิงอยู่กับสภาพแวดล้อม ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่แล้วกระตุ้นให้เกิดการส่งเสริมสิทธิในด้านต่างๆ ระบบวัฒนธรรมทำให้รู้ว่าขอบเขตสิทธิเราอยู่แค่ไหน ความเป็นญาติมิตร และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน วิถีแห่งชุมชนไทย คือ ในคำของคุณบำรุง บุญปัญญา “การแลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อนบ้านญาติพี่น้อง” นั่นคือ อำนาจ

ของชุมชน ซึ่งมันคือ “ทรัพยากร” ที่สังคมทุนนิยมไม่มี เน้นความเป็นปัจเจกชน ตัวใครตัวมัน และเอาไรต์เอาเปรียบ เหล่านี้เป็นรื้อรอยของความสัมพันธ์วัฒนธรรมรอง

2. จะพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาจาก มีประวัติยาวนานย้อนกลับไปไกลโพ้น เป็นของๆชาวบ้านเอง ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งการ “รวมกลุ่ม” ของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอาไรต์เอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้

3. ในแง่วิธีการพัฒนา จะต้องทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา ปัญญาชนของชาวบ้าน (organic intellectual) เช่น ผู้เฒ่า หมอผี แถน ของชุมชนอีสาน ชาวบ้านควรร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชน เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้น การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์จะช่วยให้รู้พื้นค้นหาได้ว่า การปฏิบัติและพิธีกรรมมีที่มาอย่างไร ทำให้ชาวบ้านตื่นและรับรู้ รู้เอกลักษณ์และคุณค่าของตัวเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นภัยของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกในแง่เศรษฐกิจ ชาวบ้านควรทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสม ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลักก่อน ทำเพื่อเลี้ยงครอบครัวและชุมชนก่อน ในคำของบำรุง บุญปัญญา “สลัดพันธนาการแห่งการพึ่งพา พันธนาการแห่งระบบตลาด กลับไปสู่การพึ่งตัวเองให้ได้” (บำรุง บุญปัญญา, 2549)

ชุมชนเองก็มีการปรับตัวปรับวิถีชีวิตตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว แต่หากมองย้อนกลับไปอย่างพิถีพิถัน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเป็นการเลือกสรรตามวิถีทางวัฒนธรรม หรือเป็นการถูกครอบงำ ลิดรอนจำกัดสิทธิ์จากชนชั้นปกครองหรืออำนาจทุนกันแน่? แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าท้าทายหากจะเอาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวคิดทางเลือกสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พัฒนาโดยใช้รากเหง้าและรื้อรอยทางวัฒนธรรมเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชน เพื่อสร้างวัฒนธรรมชุมชนได้แก่วิธีการจัดการผลิต การถือครองที่ดิน การแลกเปลี่ยนและการค้า รวมทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ จะเน้นความสำคัญต่อผลประโยชน์ร่วมกันและความยั่งยืนของ ส่วนรวม การมีน้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล และการประสานประโยชน์ว่าเป็นสิ่งที่มีความหมายมีคุณค่า ที่จะต้องสืบทอดมากกว่าประโยชน์สูงสุดของผลผลิตต่อหน่วย ระบบการผลิตหรือกิจกรรมทาง เศรษฐกิจจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ของระบบคุณค่า และวิถีคิดที่ชุมชนพัฒนาขึ้นและสืบสานต่อกันมา ด้วยเหตุนี้เอง การทำนาจึงมีใช้เพียงเพื่อสร้างผลผลิตให้มากที่สุดแต่เพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวเนื่องกับการเช่นสังเวียงสังข์ศักดิ์สิทธิ์ เช่นแม่โพสพ หรือผี และเชื่อมโยงไปกับพิธีกรรม และประเพณีต่างๆ ที่เน้นการสืบทอดการดำรงอยู่ร่วมกัน การพึ่งพาอาศัย การปกป้องความเป็น ชุมชนและแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดที่เป็นของตนเอง (นิคม มุสิกคามะ, 2545:3)

การอนุรักษ์เป็นการกระทำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงรักษา ส่งเสริม และเผยแพร่ใน กิจกรรมใดๆ ก็ตาม เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม การอนุรักษ์สัตว์ป่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการใช้อย่างสมเหตุสมผลเพื่อการมีใช้ตลอดไป เป็นคำนิยามง่ายๆ แต่เป็นการเน้นการใช้ ทรัพยากรเป็นพื้นฐาน อีกทั้งยังมีแนวทางการใช้ตลอดไป ซึ่งหมายถึงว่าจะใช้ทรัพยากรอย่างไรจึงจะ ทำให้มีทรัพยากรเป็นต้นทุน (Stock) ที่สามารถมีให้ใช้ตลอดไป การอนุรักษ์ที่ดีต้องดำเนินไปโดยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม คือ มีทั้งการรักษาคุณค่า เดิมของสิ่งนั้นๆ พร้อมทั้งมีการพัฒนาควบคู่กันไปด้วย การอนุรักษ์ไม่ได้เป็นเพียงการเก็บรักษาของเก่าเข้าพิพิธภัณฑ์เท่านั้น หากต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่าง กว้างขวางอีกครั้งเป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรม

ดังนั้น การอนุรักษ์ที่ดีจึงมีหลักสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1. อนุรักษ์เพื่อรักษาวัฒนธรรม ให้พ้นจากการเสื่อมสลายโดยธรรมชาติและกาลเวลา 2. อนุรักษ์เพื่อพัฒนามรดกวัฒนธรรม ให้กลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมปัจจุบันให้ได้ การอนุรักษ์จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเราหลากหลายประการด้วยกัน คือ ได้เป็นการเก็บ รักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดไปยังชนรุ่นหลัง ได้เป็นการศึกษาค้นคว้ามรดกทางวัฒนธรรม และเผยแพร่เพื่อยกระดับสังคม และทำให้สังคมสามารถพัฒนาได้อย่างเหมาะสมและเป็นตัวของตัวเองบนรากฐานมรดกวัฒนธรรมและเทคโนโลยีของตนเอง (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2542:6)

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การรักษาวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ที่สร้างขึ้นบนผืนแผ่นดินไทย อันเป็นวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ให้คงอยู่เป็นมรดกของชนรุ่นหลังต่อไป ทั้งนี้รวมถึงการใช้และจัดการทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างฉลาด ตลอดจนมี การวางแผนอย่างรอบคอบ เพื่อบรรลุความต้องการในอนาคตและให้หมายรวมถึงการป้องกัน การ ดูแล การรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้การสงวน และการปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย ลักษณะความเป็นวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นเชิงพุทธ

ความเป็นชุมชนมิได้เริ่มต้นขึ้นด้วยธรรมเนียมแห่งความร่วมมือไม่ร่วมมือ ในทางตรงกันข้าม ธรรมเนียมแห่งความร่วมมือไม่ร่วมมือ เป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นที่ละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน ธรรมเนียมของความร่วมไม้ร่วมมือ นั้น เป็นสิ่งที่เกิดหรือพัฒนาขึ้นในระหว่าง หรือหลังจากที่คนได้มาทำงานร่วมกัน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชนและยังเป็นตัวส่งเสริมให้ประชาชนอยากทำงานร่วมกันในอนาคต ท้องถิ่นเชิงพุทธ หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประพฤติ ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันดังนั้น สังคมไทยในปัจจุบันจึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่าแล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้ (บรรพต วีรชัย และคณะ, 2532)

1. เน้นการพึ่งตนเอง
2. การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท
3. การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง
4. การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะ อดทน หรือสัมมาอาชีพะ
5. การเน้นการมาเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
6. พยายามละกิเลสและความโลภ
7. การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

นอกจากนั้น ยังมีแนวคิดที่น่าสนใจควรนำมาศึกษาเพื่อรองรับหลักการทางพุทธศาสนา ซึ่งที่ผ่านมาการสอนธรรมะไม่เน้นหรือให้ความสำคัญ นักวิชาการท่านหนึ่ง (ประเวศ วะสี, 2550) ตามทัศนะของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น

1. ความเป็นชุมชนในครอบครัว

2. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน
3. ความเป็นชุมชนวิชาการ (academic community)
4. ความเป็นชุมชนสงฆ์

จึงเสนอว่าควรนำกลับมาฟื้นฟูหรือปรับปรุงให้นำไปใช้ให้ถูกต้องและอย่างแพร่หลาย คือ 1. รื้อฟื้นหลักการเดิมที่ถูกกลืนหรือเข้าใจคลาดเคลื่อน โดยส่วนใหญ่แล้วพุทธศาสนิกชนจะให้ความสำคัญกับคุณธรรมส่วนบุคคลมากเช่น ศีล 5 ทิศ 6 หรือพรหมวิหาร 4 แต่กลับละเลยคุณธรรมที่มีต่อส่วนรวม เช่น สาราณียธรรม 6 (หลักการอยู่ร่วมกัน) อปริหานิยธรรม 7 (ธรรมอันเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวของหมู่ชน) ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้เป็นปฏิบัติต่อส่วนรวมที่ชาวพุทธควรให้ความสำคัญ และเข้าใจว่าหลักธรรมเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ที่ชาวพุทธต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้องว่าเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อส่วนรวมอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่ชนอย่างไม่เลือกชนชั้นวรรณะทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ลักษณะวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะวัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญและเอกลักษณ์ของชุมชนหรือสังคม ที่มีการสั่งสม มีการถ่ายทอด เกิดการปรับปรุงและพัฒนาให้เจริญงอกงามด้วยเวลาอันยาวนาน ดังนั้นถ้าสังคมใดสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนไว้ได้โดยไม่ถูกรอบงำจากวัฒนธรรมประเพณีอื่นจนสูญสลาย ย่อมถือได้ว่าเป็นสังคมที่มีเอกราช ดังนั้นการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีจึงเป็นภาระสำคัญของทุกคนในสังคม ชุมชนหรือสังคมจะต้องให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกอย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งปัจจุบันการศึกษา ได้เข้ามามีบทบาทในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก การศึกษามีบทบาทในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอด ดำรง รักษา โดยให้ความรู้แก่บุคคลทุกระดับทุกสาขาวิชาตลอดจนแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น

การอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นเชิงพุทธ

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ต่อศิลปวัฒนธรรมไทย ด้วยเหตุที่วิถีชีวิตของ คนไทย เกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย ตัวอย่างเช่น ในตอนเกิดมีพิธีโกนจุก โตขึ้นมา มีพิธีบวช ต่อมีพิธีแต่งงาน และท้ายสุดมีพิธีศพ พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมไทย ในด้านต่างๆ เช่น การแต่งกายแบบไทย วรรณคดีไทย ประเพณีไทย ตลอดจนจนถึง จรรยา มารยาทไทย เป็นต้น กล่าวคือ พระพุทธศาสนามีอิทธิพลให้คนไทยมีจิตใจแบบไทย ดังเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าคนไทยมีจิตใจ โอ้อ้อมอารีชอบช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก ชอบทำบุญให้ทาน กระทั่งสัตว์ต่างๆ ทั้งนี้ด้วยได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น คือ (๑) หลักสังคหวัตถุ ๔ คือมีการช่วยเหลือสงเคราะห์กันในชุมชน (๒) หลักทศ ๖ คือ มีการปฏิบัติตามสมควรแก่สถานะ (๓) หลักการวตา ๖ คือมีการให้ความสำคัญต่อการแสดงออกถึง ความเคารพ (๔) คือหลักความกตัญญู คือมีการแสดงความกตัญญูต่อบุพพการีบุคคล (๕) หลักสาราณียธรรม คือ มีการปฏิบัติที่เป็นเหตุผูกใจให้ระลึกถึงกัน (๖) หลักอปริหานิยธรรม ๗ คือมีการ ปฏิบัติเพื่อความมั่นคงเข้มแข็งในชุมชนท้องถิ่น

บทสรุป

การบำรุงรักษา ดูแล การสงวน รวมถึงการทวงแหวนสิ่งที่ตั้งงาม การคงไว้มิให้สูญหายไป การมองเห็นคุณค่าของความรู้และสิ่งที่ได้คิด สร้างสรรค์จากแนวคิด วิถีชุมชนชาวพุทธ ที่แท้จริงนั้น คือ ขยายหลักธรรมบางข้อมาขยายให้มีมิติทางสังคมที่กว้างขึ้น คือแทนที่จะมีความหมายเพียงแต่ละบุคคล ก็มาขยายเป็นคุณธรรมต่อสังคมซึ่งมีขอบเขตที่ต้องรักษาร่วมกัน เช่นในส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ สิ่งแวดล้อม

ต่างๆ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ ถนน สวนสาธารณะ ฯลฯ ส่วนที่เป็น นามธรรม คือ หลักการ กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎหมาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องมีความเข้าใจ รู้ในประโยชน์และโทษ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเพราะเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ของสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมในรักษาสาธารณสมบัติในชุมชนทั้งที่เป็นสถานที่ วัตถุสิ่งของ และที่สำคัญที่สุดคือ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลื่อนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ถ้าหาก ชุมชนวิถีพุทธ กลับมามีความเข้มแข็ง ทุกคนตระหนักในหน้าที่ที่ต้องรักษา หวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธ ก็จะไม่มีแต่เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่อยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยทุกคน พร้อมทั้งพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เพื่อนำพาตนและชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอริยะ อันจะเกิดความสันติสุขอย่างแท้จริง และยั่งยืนในวิถีพุทธ ตลอดไป โดยมีแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม ๗ ประการ คือ (๑) การอบรมจากครอบครัว (๒) การสร้างระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (๓) การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น (๔) การปลูก จิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรม (๕) การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น (๖) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน (๗) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2556). คู่มือการดำเนินงานโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศกระทรวงวัฒนธรรม: โครงการรากวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมศิลปากร. (2544). คู่มือถวายความรู้แด่นพระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมานพันธ์ จำกัด.
- บำรุง บุญปัญญา. (2549). 3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน โรงพิมพ์เดือนตุลาคม กรุงเทพฯ.
- บรรพต วีระชัยและคณะ.(2532). พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจการเมือง และการปกครอง : กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2550). พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2525). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- จันทร์สุรย์ และประทีป อินแสง. (2541). การศึกษากับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- วีระ บำรุงรักษ์. (2540). ระบบการบริหารจัดการวัฒนธรรมสำหรับสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปากร. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- นิคม มุสิกคามะ. (2545). วัฒนธรรมบทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. (2543). สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์.(2542). การอนุรักษ์ศิลปกรรม. เชียงใหม่: คณะวิจิตรศิลป์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.